

УДК 343.341

І. І. РАДІОНОВ,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри адміністративно-правових і кримінально-правових дисциплін**Кримського юридичного інституту**Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,**суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим*

УЧАСТЬ У НАПАДІ, ВЧИНЮВАНОМУ БАНДОЮ: ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ

Розглянуто проблему кримінальної відповідальності за бандитизм згідно з кримінальним правом України. Визначено поняття «участь у нападі, вчинюваному бандою»; доведено, що бандитський напад при бандитизмі є обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 257 Кримінального кодексу України.

Бандитизм являє собою один із найнебезпечніших злочинів проти громадської безпеки, оскільки при його вчиненні в структурі суспільства створюються і функціонують на постійних засадах організовані злочинні угруповання, метою яких є здійснення насильницьких злочинів. Діяльність таких угруповань не лише завдає шкоди правам і законним інтересам окремих осіб, які стають потерпілими від їх злочинної діяльності, а й створює обстановку неспокою серед громадян, які з жахом усвідомлюють можливість стати жертвами бандитських нападів. Саме тому Кримінальний кодекс (далі – КК) України відніс бандитизм до особливо небезпечних злочинів проти громадської безпеки.

Встановлюючи сувору кримінальну відповідальність за бандитизм (санкція ст. 257 КК України передбачає позбавлення волі від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна), держава має забезпечити, з одного боку, кримінально-правову протидію вчиненню цих злочинів, з іншого – неухильне дотримання прав і законних інтересів осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. Одним із засобів досягнення цієї мети є точність кримінально-правової кваліфікації бандитизму, яка можлива лише за умови чіткого і однозначного визначення всіх ознак складу цього злочину.

Законодавець у ст. 257 КК України формулює склад бандитизму досить лаконічно – це організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. Тобто форми об'єктивної сторони цього злочину називаються без розкриття їх змісту, що, незважаючи на багаторічний досвід застосування кримінальної відповідальності за бандитизм, призводить

до не завжди однакового їх розуміння теорією кримінального права і судовою практикою. Повною мірою це стосується і застосування кримінального законодавства щодо такої форми об'єктивної сторони бандитизму, як участь у нападі, вчинюваному бандою. Зважаючи на зазначене вивчення цих проблем є актуальним.

Проблеми кримінальної відповідальності за бандитизм, у тому числі і за участь у нападі, вчинюваному бандою, були предметом багатьох наукових досліджень. В останні роки вони висвітлювались у роботах В. Голіни, Н. Гуторової, Л. Демидової, В. Дрьоміна, І. Іваненко, Є. Марчука, В. Тихого, М. Хавронюка тощо. Проте значна кількість проблем залишаються недостатньо вирішеними.

Метою даної роботи є вироблення поняття участі в нападі, вчинюваному бандою, як форми об'єктивної сторони бандитизму, з'ясування його ознак, а також вирішення питань кваліфікації цього суспільно небезпечного діяння.

Стаття 257 КК України, визначаючи поняття бандитизму, встановлює, що вчинення нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб (створення умов для його вчинення або безпосереднє вчинення), є ознакою, що притаманна будь-якій його формі. При організації озброєної банди остання створюється для вчинення нападу, участь у такій банді передбачає участь у готуванні нападу та (або) у його вчиненні. Тим більш не викликає сумнівів, що вчинення нападу є обов'язковою ознакою такої форми бандитизму, як участь у нападі, вчинюваному бандою. З цього випливає, що визначення ознак складу бандитизму неможливе без визначення поняття бандитського нападу.

Термін «напад» у кримінальному законодавстві вживається не лише у ст. 257 КК України «Бандитизм», а й в інших статтях КК України.

Так, зокрема, у ч. 5 ст. 36 КК України йдеться про те, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальної відповідальності застосування зброї або будь-яких інших засобів і предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, ст. 187 КК України визначає розбій через поняття «напад з метою заволодіння чужим майном». Кримінальний закон поняття нападу не містить, у науці кримінального права його зміст уже протягом багатьох років лишається спірним. Так, визначаючи поняття нападу стосовно розбою, судова практика, а також більшість криміналістів вважають, що його відкритий характер не завжди є ознакою нападу. Пленум Верховного Суду України в Постанові «Про судову практику у справах про злочини проти приватної власності» від 6 листопада 2009 р. № 10 під нападом за ст. 187 КК України пропонує розуміти умисні дії, спрямовані на негайне вилучення чужого майна шляхом застосування фізичного або психічного насильства, зазначеного в частині першій цієї статті (тобто фізичного насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого або погрози його застосування).

Під нападом при бандитизмі наука кримінального права та судова практика розуміють дії, спрямовані на досягнення злочинного результату за допомогою насильства над потерпілим або створення реальної загрози його застосування [1, с. 230–241]. Напад – це агресивна, протиправна дія, яка вчиняється з будь-якою злочинною метою й створює реальну й безпосередню небезпеку негайного застосування насильства як засіб досягнення цієї мети [2, с. 28–32; 3]. З цього випливає, що напад може полягати або в застосуванні насильства над потерпілим, або у створенні реальної загрози його застосування. Верховний Суд України у п. 24 Постанови «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 зазначає, що при бандитизмі напад вважається здійсненим і в тих випадках, коли члени банди не застосовували зброї, яка перебувала в їх розпорядженні.

Разом із тим, таке вузьке розуміння поняття нападу при бандитизмі більшою мірою характеризувало злочинну діяльність банд за часів існування Радянського Союзу. Аналізуючи ж сучасні банди, можна виділити такі види їх злочинної діяльності, які не характеризуються безпосереднім застосуванням насильства до потерпілого або загрозою його застосування,

йдеться про створення такої обстановки, за якої сама належність виконавців злочину до банди, що раніше чинила жорстокі розправи з особами, які відмовились виконувати її протиправні вимоги, викликає стан жаху, примушує начебто на мирне прохання або пропозицію передавати бандитам гроші, коштовності тощо. Так, наприклад, протягом трьох років на території м. Партеніт Автономної Республіки Крим діяла банда «Грузинська» під керівництвом С., яка вчинила низку вбивств, безжалісно чинила розправи з тими, хто відмовлявся їй платити, здійснювала іншу насильницьку злочинну діяльність. Через певний час у населеному пункті була створена обстановка, за якої приватні підприємці та власники приватних підприємств, які працювали у м. Партеніт, за першою «пропозицією» учасників банди систематично віддавали певні суми грошей, продукти харчування, бензин тощо. При цьому учасники банди, які виконували роль «збирачів податі», у кожному випадку не вдавались до насильства або погроз його застосування щодо потерпілих (архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, справа № 1-30/03).

Зважаючи на викладене, ми вважаємо цілком переконливою точку зору науковців, які вважають за необхідне поняття «напад» при вчиненні бандитизму застосовувати у широкому розмінні цього слова. Так, А. Андрєєва та Г. Овчинников переконливо доводять, що при бандитизмі напад може виражатись у трьох формах: фізичному насильстві, психічному насильстві (у реальній та безпосередній загрозі) й небезпеці (суб'єктивній та об'єктивній готовності) негайного насильства [4]. Виходячи з цього нападом при бандитизмі ми пропонуємо також вважати створення умов, за яких потерпілий вимушений виконувати протиправні вимоги учасників банди, усвідомлюючи реальну загрозу настання негативних наслідків у разі їх невиконання.

У кримінальному праві спірним є питання, чи можна кваліфікувати як бандитизм дії озброєної стійкої групи, яка здійснює таємне заволодіння майном, тобто чи є відкритий характер нападу необхідною ознакою бандитизму. Ми вважаємо, що відповідь на це питання має бути позитивною за умови, що під час таємного заволодіння майном учасники банди були готові застосувати насильство й заподіяти шкоду життю чи здоров'ю будь-якої особи, яка могла б перешкодити здійсненню їх планів (щодо власника майна, свідків, працівників правоохоронних органів тощо). Так, наприклад,

вироком місцевого суду Звенигородського району Черкаської області від 30 травня 2007 р. троє учасників засуджено за ст. 257, ч. 5 ст. 185 КК України, ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 185 КК України, ч. 1 ст. 263 КК України. Судом встановлено вчинення бандою п'яти нападів, з яких чотири полягали у таємному викраденні майна і лише один – у вчиненні розбійного нападу. При цьому розбійний напад банда вчинила лише після невдалої спроби таємно викрасти майно потерпілої, під час якої учасники банди не знайшли місце, де зберігались гроші. Разом із тим суд кваліфікував факти таємного викрадення майна як бандитські напади, аргументуючи це тим, що їх було вчинено стійкою, озброєною бандою, учасники якої були озброєні пістолетом та обрізом і готові в будь-який момент застосувати цю зброю при вчиненні нападів [5].

На підставі викладеного слід зробити висновок, що під **нападом** при бандитизмі слід розуміти *відкриту протиправну дію, пов'язану з насильством над потерпілим, загрозою його застосування, або створенням умов, за яких потерпілий вимушений виконувати протиправні вимоги учасників банди, усвідомлюючи реальну загрозу настання негативних наслідків у разі їх невиконання*. Нападом також слід вважати дію, яка хоча і не вчиняється відкрито, але створює реальну й безпосередню небезпеку негайного застосування насильства для досягнення поставленої мети.

Аналіз ст. 257 КК України свідчить, що при вчиненні цього злочину у **формі організації озброєної банди** з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб склад злочину сформульовано як усічений, тобто момент його закінчення перенесений фактично на стадію готування до вчинення бандою нападів. У п. 19 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 зазначено, що організацією озброєної банди належить визнавати створення як організованої групи чи злочинної організації, що вже озброєні, але ще не вчинили нападів, так і таких стійких об'єднань, які, щоб дістати зброю, вчиняють напади на військовослужбовців, працівників правоохоронних органів тощо. Уже в момент нападу з метою заволодіння зброєю ці об'єднання стають бандою, оскільки в такий спосіб її члени озброюються.

Визначаючи однією із форм бандитизму **участь в банді**, законодавець не розкриває, в яких саме діях або бездіяльності така участь

має відбуватися. Не надає чіткості в тлумаченні цієї форми і передбачена ст. 257 КК України наступна форма бандитизму – участь у нападі, вчинюваному бандою. Виходячи з таких законодавчих формулювань можна розуміти під участю в банді діяння осіб, які вступили до її складу та (або) забезпечували сприятливі умови для її функціонування, не беручи при цьому участі у вчиненні нападів (остання може підпадати під таку форму бандитизму, як участь у нападі, вчинюваному бандою). Інше тлумачення участі в банді може полягати в більш широкому розумінні поняття «участь» і віднесенні до неї також участі в нападах, вчинюваних бандою. Саме таке тлумачення було прийнято судовою практикою і закріплене в останніх рішеннях Верховного Суду України з цих питань. Так, зокрема, Пленум Верховного Суду України в п. 23 вказаної постанови під участю в озброєній банді вважає за необхідне розуміти не тільки безпосереднє здійснення нападів, а й сам факт вступу особи до неї або вчинення будь-яких дій, спрямованих на створення сприятливих умов для її функціонування (надання транспорту, приміщень, здійснення фінансування та матеріально-технічного забезпечення, постачання зброї, підшукування об'єктів для нападу, зберігання зброї, злочинно набутого майна, коштів тощо). Тобто судова практика визнає, що діяння члена банди, які полягають в участі у вчинюваному бандою нападі, підпадають під таку форму бандитизму, як участь у банді.

Цілком зрозуміло, що позиція судової практики щодо віднесення до такої форми бандитизму, як участь у банді, участі члена (учасника) банди в нападі, вчинюваному бандою, обґрунтована прагненням надати іншій передбаченій законом формі бандитизму специфічні ознаки, які відокремлюватимуть від участі в банді участь у нападі, вчинюваному бандою. Такими ознаками визнано вчинення участі у вчинюваному бандою нападі осіб, які не є учасниками (членами) банди. При цьому Пленум Верховного Суду України у п. 25 Постанови від 25 грудня 2005 р. № 13 зазначає, що дії особи, яка не входить до складу банди, можна кваліфікувати за ст. 257 КК України тільки в тому разі, коли вона усвідомлювала, що є учасником нападу, який вчиняє банда. Якщо ж зазначена особа не брала безпосередньої участі у нападі, а лише якимось чином сприяла в його вчиненні, її дії слід вважати пособництвом. При цьому підкреслюється, що особи, які не були учасниками банди і не усвідомлювали факту її існування, але в будь-який спосіб сприяли у

вчиненні нею нападу, несуть відповідальність за злочин, що охоплювався їхнім умислом.

З викладеного випливає, що напад на підприємства, установи, організації або на окремих осіб є невід'ємною обов'язковою ознакою складу бандитизму, вчинення якого в будь-якій із передбачених ст. 257 КК України форм без цієї ознаки неможливе. Але при цьому безпосередня участь у вчиненні нападів можлива як один із видів участі в банді, а також при участі в нападі, вчинюваному бандою. Організація озброєної банди являє собою готування до вчинення бандитських нападів, участь у банді, яка не полягає в безпосередньому вчиненні нападів, можлива у формі готування до їх вчинення та (або) таких видах співучасті, що не передбачають безпосереднього вчинення нападу.

З огляду на викладене необхідно вирішувати і питання кваліфікації нападів, учинюваних бандою. Щодо тих форм бандитизму, котрі передбачають як обов'язкові ознаки безпосереднє вчинення нападів (участь у нападі, вчинюваному бандою, і участь у банді у формі безпосереднього вчинення нападу) висновок сумнівів не викликає: безпосереднє вчинення нападів повністю охоплюється складом ст. 257 КК України і додаткової кваліфікації за статтями КК України, які передбачають відповідальність за їх вчинення поза межами бандитизму, не потребує. Винятком є лише ті випадки вчинення бандитизму, при яких учинений бандою напад сам по собі є злочином, який карається більш суворо порівняно з бандитизмом (наприклад учинення умисного вбивства, розбою тощо).

Тому, на нашу думку, подвійна кваліфікація бандитизму за ст. 257 КК України та статтею Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинений бандою напад, не відповідає чинному законодавству і призводить до порушення закріпленого ч. 1 ст. 61 Конституції України принципу *non bis in idem* – ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу. Це дає підстави для сумніву щодо обґрунтованості позиції з цього приводу, п. 26 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13. Йдеться про те, що ст. 257 КК, яка містить законодавче визначення поняття бандитизму, не передбачає ні якихось конкретних цілей вчинюваних бандою нападів як обов'язкової ознаки складу цього злочину, ні відповідальності за вчинення її членами під час

нападу злочинних діянь, які утворюють самостійні склади злочинів (крім відповідальності за організацію банди, участь у ній та у вчинюваних нею нападах). Тому в таких випадках судам належить, як указав Верховний Суд, керуватися положенням ст. 33 КК України, згідно з яким за сукупності злочинів кожен із них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК України.

Більш складним є вирішення питання щодо кваліфікації форм бандитизму, які не передбачають безпосередньої участі суб'єкта цього злочину у вчиненні нападу. Організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації або на окремих осіб являє собою усічений склад злочину, момент закінчення якого законодавцем фактично перенесений на стадію готування до його вчинення. За таких умов факт вчинення або невчинення нападу не впливає на кваліфікацію злочину як закінченого за ст. 257 КК України, але при цьому вчинення бандою нападу не потребуватиме додаткової кваліфікації дій осіб, які організували банду. Участь у банді, що не полягає у безпосередньому вчиненні нападів, являє собою участь учасників організованої групи або злочинної організації в готуванні або вчиненні злочинів. Остання може полягати в організації або керівництві вчиненням окремого нападу, що не є організацією банди, створенні умов для його вчинення або іншому передбаченому кримінальним законом виді дій співучасників. На підставі ч. 2 ст. 30 КК України діяння учасників банди тягнуть за собою відповідальність за злочини, в підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від ролі, яку виконував у злочині кожен із них. Тому відсутність безпосередньої участі учасника банди у вчиненні нападу за умови, що його участь виражається в інших передбачених законом видах дій співучасників, не змінює кваліфікацію вчиненого. Діяння такого учасника, як і того, що вчинив напад безпосередньо, мають кваліфікуватися за ст. 257 КК України, котра охоплює як участь у банді, так і вчинення її учасниками бандитських нападів. Винятком, як і щодо кваліфікації безпосередньої участі у нападах, є вчинення злочинів, суспільна небезпечність яких згідно з чинним законодавством є більш високою порівняно з бандитизмом, а тому їх вчинення не охоплюється складом передбаченого ст. 257 КК України злочину.

Підсумовуючи викладене у даній роботі, необхідно зробити наступні **висновки**:

1. Напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб є обов'язковою,

невід'ємною ознакою складу злочину, передбаченого ст. 257 КК України «Бандитизм». Він притаманний як організації озброєної банди з метою вчинення такого нападу, так і участі в банді, і участі в нападі, вчинюваному бандою.

2. Під нападом при бандитизмі слід розуміти відкриту протиправну дію, пов'язану з насильством над потерпілим, загрозою його застосування, або створенням умов, за яких потерпілий вимушений виконувати протиправні вимоги учасників банди, усвідомлюючи

реальну загрозу настання негативних наслідків у разі їх невиконання.

3. Виходячи з положень ст. 257 КК України та керуючись передбаченим ст. 61 Конституції України принципом *non bis in idem*, вчинення нападів при бандитизмі повністю охоплюється складом цього злочину і потребує додаткової кваліфікації лише за умови, що такий напад згідно з чинним законодавством є більш тяжким злочином порівняно з бандитизмом.

Список використаної літератури

1. Курс советского уголовного права Т. 3 / Н. А. Беляев, В. С. Прохоров, М. Д. Шаргородский и др. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1973. – 836 с.
2. Голина В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження / В. В. Голина. – Х. : Регіон-інформ, 2004. – 212 с.
3. Устинова Т. Д. Уголовная ответственность за бандитизм (по новому УК РФ) / Т. Д. Устинова. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 189 с.
4. Андреева А. Квалификация бандитизма / А. Андреева, Г. Овчинников // Законность. – 1996. – № 4. – С. 17. – 20 с.
5. Справа № 1-4/2007 р. [Електронний ресурс] // Єдиний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2356967>.

Надійшло до редакції 25.05.2011

РАДИОНОВ И. И. УЧАСТИЕ В НАПАДЕНИИ, СОВЕРШЕННОМ БАНДОЙ: ПОНЯТИЕ И УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ КВАЛИФИКАЦИЯ

Рассмотрена проблема уголовной ответственности за бандитизм по уголовному праву Украины. Определено понятие «участие в нападении, совершаемом бандой»; доказано, что нападение при бандитизме является обязательным признаком состава преступления, предусмотренного ст. 257 Уголовного кодекса Украины независимо от формы его совершения.

RADIONOV I. PARTICIPATION IN AN ATTACK MADE BY A BANG: CONCEPT AND CRIMINAL AND LEGAL QUALIFICATION

The problem of a criminal liability for banditism on criminal law of Ukraine is reviewed. The concept «participation in an attack made by a gang» is defined; it is proved that the attack at banditism is an obligatory sign of structure of the crime provided by article 257 of Criminal Code of Ukraine irrespective of the form of its fulfillment.

УДК [351.75:796.332](477)«2012»

І. І. СЕНЧУК,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ ФІНАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ЧЕМПІОНАТУ ЄВРОПИ З ФУТБОЛУ 2012 Р.

Сформульовано авторське визначення понять «охорона громадського порядку під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу», «суб'єкти охорони громадського порядку під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року». Визначено коло суб'єктів охорони громадського порядку під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року; проаналізовано їх повноваження під час проведення футбольних матчів міжнародного характеру.

У середині 80-х років ХХ ст. на футбольних стадіонах країн Західної Європи різко збільшилася кількість випадків футбольного хуліганства, насильства на стадіонах, до якого до-

лучилися расизм та нацизм. Так, тільки у 80–90-х рр. ХХ ст. сталося понад десять масштабних футбольних трагедій, у яких 268 осіб загинуло та кількості осіб зазнали серйозних